

Хаџем ХАЈДАРЕВИЋ*

СИЈАРИЋЕВИ БЕСКРАЈНИ ЗАВИЧАЈИ

Кад је године 1953. објавио своју прву збирку приповједака *Рам-Буља*, одмах се пожурило Тамила Сијарића означити писцем свога краја и завичаја. Било је то логично ако се у обзир узме да је књига била објављена у Сарајеву, гдје је живио и сами аутор. У *Рам-Буљи* је препознат егзотични свијет Санџака, гдје су повијести и садашњости много ближе једна другој, неголи у неким другим етнорегионалним просторима и срединама. У тим се приповијестима чинило како су у Санџаку небо и земља зближенији међусобно, неголи, рецимо, било гдје другдје на свијету, а људи живљи у легенди, причи, предању, него у своме стварном животу. Одједном су и пантеистички и мистички доживљаји свијета затечени у идили прапојмова и праствари, њихових прадогађања, праузрока и прапосљедица... Доимало се како је сваки свијет простран само онолико колико је пространа вјечита тајна о њему. И живот и смрт обједињени су том заједничком тајном.

Па и кад су дошли *Бихорци*, један од најфасцинантнијих романескних остварења на јужнославенским просторима, затим нове приповједне збирке *Зелен њрсџен на води* (1956), *Наша снаха и ми момци* (1962), *На њу-џу њуџници* (1970), *Кад дјевојка сјава, њо је као да миришу јабуке* (1973), или, знатно касније, *Римски њрсџен* (1985). Завичај и завичајност постајали су као доминантна Сијарићева мотивска и приповједна одредница, као и књижевнокритичка „поштапалица” оних који су отворенијих очију улазили у Тамилев приповједни свијет, само што сада Сијарићев завичај није више био само одређени енторегионални, језички, фолклорни, пејзажни простор него је универзализиран у властиту својеврсну опћезавичајну бескрајност. Постао је и Сијарићев и наш бескрајни завичај. У тој *бескрајносџи* и завичај и све што завичај у себи носи постаје на своме путу свој путник.

* Хаџем Хајдаревић, књижевник

Можда нико боље није разумио Сијарићево умијеће *йричања* као, својевремено, Митхад Бегих: *На Сијарићеву ријеч се треба навићи као на зрак који се удише. (...) Треба се ускладити као йисац што свој йовор йрићови за дују йућничку йричу. Чим се ухвати корак и сћане дисаћи здучно, рићам се сложи и уједначи, а йрича йоћече као изворска вода низ йрло. Нијде више сћоћакнућа за докучену истинићосћ...*¹ Они који су лично йознавали и слушали Ђамила Сијарића, најрадије његове йриче чићају његовим йласом, његовим чићалачким обрћима, йаузама, йесћикулацијама... Јер је Сијарић био од оних овдашњих мајсћора йриче који йричу није йисао него ју је својом причом обликовао. Онако како би, рецимо, вајар прстима обликовао скулптуру. Након тога, Сијарићева приповједна обликованост (прича) почиње живјети таквим властитим животом да саму себе наставља уобличавати. Примјерице, Халимача, Хатка, Хација у панорамском роману *Бихорци* (Радован Вучковић)² почињу живјети као јунаци који сами надиграјују властите психобиографије. Нараторово је било само да их потакне и понуди им одговарајући простор и вријеме властитог животног самоостваривања.

Отуда код Сијарића та готово њежна блискост са смрћу. Смрти су, најприје, појединачне, али су и опће. Као и гробови. Све је повезано кроз земљу ако већ није на земљи. Најбоље то потврђује прича „Римски прстен”, према којој је названа и цијела Сијарићева збирка приповједака из 1985. године. Ту се губи оно стереотипно казивање о завичају као довршеној цјелини и оствареној граничности. Једна друга, такође бриљантна прича: „Један од њих рече: ’Учинићемо то по роси,’” казује да је растућа Хрустемова сјенка у раним јутарњим сатима, док се још није била дигла роса па је све постајало мокро од росе и узалудности, била, заправо, Хрустемова душа и да је Мурату и Хаску, у дану који се може испунити једино Хрустемовим одласком у Аково, низ поље, на коњу, даван знак који ће они моћи тек касније препознати. Приповједно ткање, дијалози, драмска тензија ни из чега, ситуациони сељачки хумор и, одједном, иста та драмска тензија из свега, земаљска иронија коју истом надвладава моћна иронија судбине, удеса, кисмета, што би рекао Селимовићев Нурудин, све је у служби свијести о неумитности онога што се морало догодити без обзира на сва наша озбиљна или хињена хтјења да буде друкчије. Није Аково било мјесто камо је требало да стигне Хрустем и његова сјенка, него је то био онај други свијет. Границе свијета своде се у границе језика и незаустављива причалачког ткања.

¹ Мидхат Бегих, „Сијарићево умијеће”, *Живоић*, Сарајево XXI/1972, 1-2, 3-4.

² Радован Вучковић: „Књижевно дело Ђамила Сијарића”, *Проблеми, йисци и дела*, књ. I, Сарајево 1974.

Ако смо већ прихватили чињеницу да Сијарићева нарацијска завичајност постаје бескрајна, универзална, да измиче псеудоканонским стереотипима о завичају у којему се стичу епске силнице и лирски титраји а метафора постаје Пепељуга нациозавичајних пејзажа и симбола, онда се, с разлогом, морамо упитати на који је начин у Сијарићеву дјелу могуће разазнавати перспективе геокултуралне и етнокултуралне нарације.

Сам Тамил би се, вјерујем, сложио с нама да сваки завичај јесте полазиште, уток, оријентир, али да завичај није никоји темељ свијета. На исти се начин може поставити питање је ли и овај научни скуп о Сијарићу организиран у духу интензивних „организирања” постјугославенских културних простора, у духу познатих политичких процеса и промјена, па је, као, крајње вријеме да се важни писци и њихова једнако важна дјела „врате кући,.. Та питања, међутим, постају бесмислена оног тренутка кад схватимо да је Тамил Сијарић био од оних писаца с јужнославенских простора који је својим особитим књижевним дјелом и интелектуалном мисијом повезивао све просторе, све завичаје и завичајности, који је, припадајући свима нама, сретно повезивао књижевноестетски и хуманистички аспект књижевне рјечи. Јер, *свијет којем њерсијуија њеокултурална нарацијолоџија као енерџија кадра да ствара фикцију*, како у једном своме есеју каже Корнелија Фараго, *јесџ свијет који није моџуће саљедати само из једне културалне њерсијекџиве. Тачније, џо је свијет који је на свеобухватиан начин моџуће саљедати само (...) из њерсијекџиве њеокултуре чије јединство џради и дисџанцираност од ње саме. Њени чиниоци се једни друџим не моџу надомјестџиџи, мада се меџусобно умноџоме и не разликују. Основна њеокултурална одлика је заџраво џо да није моџуће одредџиџи ниједну овакву џемељну каракџерисџику: и џоџиџка констџрукција усџоствавља мрежу релација и њерсијекџива*³.

Оваква промишљања без сумње проширују значај искуства геокултуралне одређености, боље рећи геокултуралне увјетованости. Ваља то споменути из разлога што је на нашим просторима постало помодно изнова читати многе ауторе, поготово оне за које се може рећи да су класици, у чему се нова читања, нажалост, често свде на својеврсни идеолошки или који други редуccionизам. Сваки редуccionизам у култури наликује оној честој свијеђи у Сијарићевим причама као метафори цвијета који заувџек већне.

Још давно смо у својим главама одњеговали фразу како је за сваког великог писца његов примарни завичај његов матерњи језик. Сијарићеви јунаци су везани за тло, за „земљу у језику” и „језик у земљи”, како би то,

³ Корнелија Фараго: „Перспективна питања геокултуралне нарације”, *Поља*, часопис за књижевност и теорију, година LII / број 445 / мај-јуни 2007.

примјерице, рекао велики савремени хрватски пјесник, Петар Гудељ, везани су за земљу коју обрађују, с којом се боре и с којом се надмудрују, али та, увјетно казано, њихова геокултуралност никад није постајала њихова геополитичност. „Завичајност” и „земљаност” Сијарићевих јунака јесу простори њихових живота, судбина, прича једних о другима. Дobar нас приповједач увјерава како земља, свијет и све његове мијене, првенствено постоје да би се говорило (причало) о њима. *И мада му је*, како наводи Фатма Хасанбеговић, *литерарни предлогак народно и источно благо, уз инспиративни импулс зајадничке књижевности и борхесовској мајичној, поетичкој релаизма, Бамил Сијарић је јосве самосвојан писац, творца фикционалне приповијетке, модерној нарајивној модела изграђеној према поетичким законитостима жанра.*⁴ Сијарић је *тај свој однос према причи и приповиједању можда најбоље показао у причи „Сабља”,* гдје, кроз лик кадије из Фојнице, који је, дакако, из Акова, открива: *Сви се ми у причама налазимо, у њима је јо дио нашеј дијела, јо дио наше судбине...*⁵

Прочитајмо само наслове многих Сијарићевих приповједака или, пак, приповједних или романескних цјелина („Бунар”, „Пути”, „Вога приомуклица”, „Мирис лишћа орахова”, „Мукиња и брекиња”, „Бор, ишце и нишћа”, „Земља”, „Коњ и ноћ”, роман *Кућу кућом чине ластавице...*), па да нам буде јасно гдје су све „чворне тачке Сијарићевог приповједачког космоса” (Енес Дураковић),⁶ гдје долази до оног сијарићевскога магијско-приповједачког, до пантеистичко-мистичког поистовјећења ријечи и ствари. Прича се веже на причу, прича живи у причи, прича рађа причу, прича умире у причи, стварност ураста у имагинацију, легенда се уживљује у стварност, све, у жару еглена, извире и понире као у књижевном океану *Хиљаду једне ноћи*, и као читаоци постајемо смјерна Шехерезадина дјеча.

Тешко је рећи колико су у праву они који у Акову, и опћенито у Санцаку, виде неки маркесовски Макондо⁷, с обзиром на то да се Сијарићева проза, колико год да је урасла у хумус земље и њених природних и друштвено-повјесних неумитности, отима свакој врсти таквих поредбених клишеа. Санцак није само најчешћи Сијарићев непосредни нарацијски простор него је

⁴ Фатма Хасанбеговић: „Умијеће приповиједања Бамила Сијарића”, предговор избору приповиједака под именом *Мирис лишћа орахова* у едицији *Бошњачка књижевност у 100 књига, Прејород*, Сарајево 2004.

⁵ Цитирано према: Никола Ковач: „Приповједачко дјело Бамила Сијарића”, *Годишњак Института за књижевност*, XI/1982.

⁶ Енес Дураковић: „Бошњачке и босанске књижевне неминовности”, *Вријеме*, Зеница, 2003.

⁷ Енес Дураковић, *Истио*.

сјећање, језик, живућа попудбина кроз свијет и свијест о њему. Сијарићева реченица сва кипти од пантеистичке инспирације и гномске сажетости, искушане у живом народском искуству, она се не довија предаји или стварности, него се доима да ју је предаја и динамична стварност створила прије неголи је била замишљена. Јер како је писао Никола Ковач, Сијарићева *чуда њиророде и богајисџиво њених њромјена дочарани су као чудесна њројекција њошреса у човјековој души и њудљивих наоблачења нашеј унушрашњеј неба*.⁸

Одатле се и грана наша прича о Сијарићевој завичајној бескрајности. Свијет је такав какав јесте. И повијест је таква каква јесте. Заувијек догођена. Сијарићу, као, на примјер, једном другом расном приповједачу с јужнославенских простора, Иву Андрићу, у многим Андрићевим прозним остварењима, није требало никакво адаптирање повијести мономитским обрасцима и конструктима. Идеолошки кодови не морају увијек бити поразни по литературу, али, дакако, могу бити оптерећујући за њено потпуније читатељско прихватање и разумијевање. У праву је Никола Ковач кад каже да је Сијарићево дјело настало у спрези оних историјских и судбинских сила које човјека везују за завичајно тло, за традицију и претке као за живототворни искон чистоте и непосредности...⁹

А вратити се опет завичају и завичајности у приповијеткама Ђамила Сијарића, могуће је само читањем тих приповједака. Све друго је крајње непотребно.

Hadžem HAJDAREVIĆ

SIJARIĆ'S ENDLESS HOMELANDS

Summary

After publishing first collection of tales in 1953, Ćamil Sijarić was declared as a writer who writes about his homeland. Excpetionally accomplished novel *Bihorci*, as well as number of tales proclaimed that homeland is Sijarić's primary motif, but they also showed that native land is not a stereotype space with boundaries of its etnoregional specificity, but that it is *an endless homeland*, universal and aboriginal. That homeland can only be considered from the perspective of relations and perspective of belonging. The sense of regionality in Sijarić's characters manifests itself through stories about: death, life, destiny, narration, place in which they live and work. One thing is constant: geoculturality of Sijarić's characters never became their geopoliticity. His narrative cosmos revives at the point where words and things are affiliated, where reality grows into imagination and where legend lives reality.

⁸ Никола Ковач, *Исџо*.

⁹ Никола Ковач, *Исџо*.

